

Modern Arap Edebiyatı Yazarlarından Necib El-Kîlânî

Najib Al-Kilani, One of the Authors of Modern Arabic Literature

Fatma Betül ASLAN

Millî Eğitim Bakanlığı, Türkiye

ÖZ

Bu çalışmada, 20. yüzyıl Arap edebiyatının öncülerinden birisi olan Necib el-Kîlânî'nin hayatı, eserleri, edebî kişiliği işlenmiştir. Araştırma bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümü iki kısımdır. Birinci kısımda Arap edebiyatı tarihiyle ilgili kısaca bilgi verilmiştir. İkinci kısmında ise Mısır ile ilgili genel bir bilgi sunulmaktadır. Birinci bölüm yazarın hayatıyla ilgilidir. Bu bölümde, yazarın hayatı Necib el-Kîlânî'ye göre dönemin siyasi olayları, doğumu, ailesi ve çocukluğu, gençliği ve tahsili, edebî hayatı, siyasî hayatı, şahsiyeti ve ölümü başlıkları altında ele alınmıştır. İkinci bölüm, yazarın edebi yönünü içerir. Bu bölümde, el-Kîlânî'nin üslubu, romanının özellikleri, edebi düşünceleri, etkilendiği edebiyatçılar yer almaktadır. Üçüncü bölümde ise müellifin 20. yüzyıl Arap edebiyatındaki yeri ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Arap edebiyatı, Mısır, Necib el-Kîlânî

ABSTRACT

This study delves into the life, works, and literary character of Najib al-Kilani, a prominent figure in twentieth-century Arabic literature. The research comprises an introductory chapter and three subsequent chapters. The sentence was rewritten to make it more understandable., is studied of the leaders in the twentieth century Arabic literature Najib al-Kilani life, works, literary character. This research consists of an introduction chapter and three other chapters. The introduction chapter is divided into two sections. In the first section of the introduction chapter, there is brief information about the history of the Arabic literature. The general information about Egypt, where the writer is from, is given in the second section of the same chapter. The first chapter is related to the writer's life. In this chapter, the writer's life is mentioned with these subchapters; political events of that period from the perspective of Necib el-Kîlânî, his birth, his family and childhood, his youth and education, his literary life, his character and his death. The second chapter is based on the writer's literary aspects. In this chapter, we explore his writing style, the properties of his novels, his literary aspects, the authors influenced by el-Kilani, and his thoughts on Islamic literature and Islamic writers. The last chapter is about his place among twentieth-century Arabic literature. This chapter consists of the author's position in the literature in the twentieth-century Arabic world and his works.

Keywords: Arabic literature, Egypt, Najib al-Kilani

Giriş

Nüfusunu Müslümanlar, Hristiyanlar, Kiptiler ve Müslümanların oluşturduğu Mısır'ın Modern Arap edebiyatı Mısır'ın Napolyon Bonaparte (1769–1821) tarafından işgali ile başlar. Napolyon Bonaparte işgali sırasında Mısır'a matbaayı getirir, Fransız tiyatro eserlerinin temsili için tiyatro açar, Fransız öğrenciler için okullar kurar, iki gazete açar. Bütün bu gelişmeler Mısır'da modern edebiyatın başlangıcı olarak kabul edilir. Fakat asıl gelişme Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın (1769–1849) Mısır'ı Fransızların işgalinden kurtarmasından sonra başlar. M. Ali Paşa Mısır'ı üst seviyeye ulaştırmak için Mısır'da okullar açar. Bu okullar şunlardır: Medresetu't-Ṭıb, askere hizmet için 1836 yılında kurulmuştur, Medresetu Elsûn, tercüman yetiştirmek için kurulmuştur (Zeyyât, 1983). Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın Avrupa uygarlığına ilgisi çok kapsamlı bir tercüme hayatını devreye sokar. Teknik ve bilimsel eserlerin yanı sıra, büyük sayıdaki Fransız romanları da halkın zevkine hâkim olmaya başlamıştır.

Geliş Tarihi/Received: 31.08.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 30.3.2022

Yayın Tarihi/Publication Date: 28.12.2023

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:

Fatma Betül ASLAN

E-mail: beycabetul@gmail.com

Atıf: Aslan, F. B. (2023). Modern Arap edebiyatı yazarlarından Necib El-Kîlânî. *Journal of Literature and Humanities*, 71, 116-122.

Cite this article as: Aslan, F. B. (2023). Najib Al-Kilani, one of the authors of modern Arabic literature. *Journal of Literature and Humanities*, 71, 116-122.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Bunun haricinde Modern Arap Edebiyatı'na 1850'lerde siyasî nedenlerden dolayı Lübnan'dan Mısır'a göç eden Hristiyan Arapların katkısı büyük olmuştur. Göç ederken Mısır'a çok sayıda bilimsel ve kültürel nitelikli dergi ve gazete olduğu kadar klasik dil ve edebiyat alanında yapılmış araştırma ve makaleler de getirmeye başlamışlardır. Diğer bir grup Hristiyan da Avrupa ve Latin Amerika'ya gitmiş ve böylece modern Arap edebiyatında önemli ekollerden biri olan mehcer ekolü oluşmuştur (Polat, 2003). Buṭrus el-Bûstânî (ö. 1883), Nâsîf el-Yazîcî (ö. 1871), Ahmed Fâris eş-Şidyâk (ö. 1855) gibi Hristiyan yazarlar, Arapça konuşan toplumlara sahip oldukları dil ve edebiyatın zenginliklerini göstererek yeniden canlanma sürecine katkıda bulunmuşlardır (Er, 1997).

1869 yılında Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla beraber Mısır batı sömürgesi olma sürecine girmiş, böylece Avrupa düşüncesi ülkeye girmeye başlamıştır (Bediz, 1951). Batı tarzında roman ve hikâyenin Arap edebiyatına girmesi ilk olarak tercüme yoluyla gerçekleşmiştir. Tercüme çalışmalarının ilk kez gerçekleştiren edebiyatçıları arasında Selim Bûstânî (ö. 1884) ve Corci Zeydân (ö. 1914) vardır. Öykü alanına Lübnanlı Corci Zeydân'ın, Müslümanlık tarihinden yararlanmadan yazdığı sayısız tarihi romanlar bu döneme egemen oldu. Bu öyküler, okuyucusunun ilgisini, hafif üslubu ve fantezi dolu tasvirleriyle çekebiliyordu. Bu suretle de o tarzın savaş sonrası dönemde gelişmesini hazırladı. Mısır'da dram türü daha yavaş gelişebildi, çünkü dramın geleceği yoktu. Klasik Fransız trajedisini uyarlama konusunda denemeler de eksik olmakla birlikte, gerçek başarı, ancak Fransız eserinden vodvil eserlerde kazanıldı. Böyle bir denemeyi Osman Celal (ö. 1898) da denemişti, fakat halkın ilgisini çeker düşüncesiyle, Molier'in komedilerine yöneldi. Bu sırada sahnede klasik dil yerine, halk dili kullanıldı. Ama istediği ilgiyi göremedi (Brockelmann 1996). Daha sonraları batıdan alınan komedi türü hikâyelere eklenerek uyarlama yapılmıştır. Buna Mustafa Menfalûtî'nin (ö. 1924) el-Fadîle'si, örnek gösterilebilir. Bazıları da ince bir tercüme ürünüydü. İbrahim Abdulkâdir el-Mazinî'nin (ö.1949) İbnü't-Tabâ'ası gibi...

1919 devrimi sonrasındaki entelektüel gelişmeler, bazı bakımlardan ülkenin siyasal tarihinin gelişiminde benzer bir seyir göstermiştir. Bir yandan ulusal bağımsızlık için mücadele edilirken, diğer yandan geleneksel olandan kurtulma, kabul edilmiş inanç ve değerleri sorgulama yolunda da mücadele edilmiştir. Milli edebiyat veya edebiyatın millileştirilmesi düşüncesi, Arap edebiyatından bağımsız bir Mısır edebiyatı meydana getirmeyi amaçlamasının yanı sıra, Mısır'ı diğer Arap ülkelerine bağlayan Araplık ve İslamlık unsurlarını da bir kenara itiyordu 1920'lerde Arap ve İslam medeniyetine karşı ürünler ortaya koymuş olan ve aralarında Tâhâ Hüseyin, Muhammet Hüseyin Heykel'in de bulunduğu pek çok aydın, 1930'lu yıllarda yön değiştirerek, bu sefer Müslüman kitlelerin beklentilerine cevap olacak tarzda eserler vermeye başlamıştır (Er, 1997). Bu dönemde aydınların üzerinde durduğu en önemli konulardan biri de dildir. Arapça'nın ıslah edilmesinin yanı sıra, yazı dili olarak fasih Arapçanın mı yoksa halk dilinin mi kullanılması gerektiği tartışması, edebiyatçı olduğu kadar, Mısır'ın siyaset adamlarını da uzun süre meşgul etmiştir. Bu konu, her ne kadar edebiyatı ilgilendiriyor görünüyorsa da, Arapça için konunun bir de siyasî boyutu vardır. İngilizler Mısırlıları kültürel miraslarından uzaklaştırmak için Fasih Arapça'ya karşı adeta savaş açmışlardır. Bundan dolayı yirminci yüzyılın başında Fasih Arapça'ya karşı mücadele büyük bir boyut kazandı. Böylelikle Mısırlılar gelenekçi ve yenilikçi olarak ikiye bölündü. Bütün bu gelişmelere rağmen edebî ürünlerde halk dili kullanımını diyaloglardan öteye geçmedi (ed-Desûki, 1966).

Necib el-Kîlânî'nin Hayatı

Necib el-Kîlânî, 1931 yılında çiftçi bir ailenin çocuğu olarak Mısır'ın el-Garbiyye iline bağlı olan Şarşâba köyünde doğmuştur (Tasa, 2004). Annesi ünlü bir aile olan 'Şafi' ailesinden geliyordu. 'Şafi' ailesi köyün ileri gelen ailelerindendi (el-Kîlânî, 1985). Yazarın çocukluğu doğduğu yer olan Garbiye ilinin Şarşâba köyünde geçmiştir. Dedesi dört yaşındayken onu dini ve müspet ilimlerin öğretildiği köy okuluna yazdırmış, orada hem dini, hem de müspet ilimleri öğrenmiştir. Yedi yaşına kadar orada okumuştur. Yedi yaşında köyü Şarşâba'daki ilkokula devam etmiştir. İlkokuldan sonra Tantâ'daki dini ilimlerin verildiği Ezher lisesine gitmek istemiş, hafızlığını tamamlamak üzere olduğu ve sınavlara girmek üzere hazırlığını yaptığı halde, dedesi orada okumasını istemeyip onu Amerikan lisesine yazdırmıştır. Dedesinin, torununu Amerikan okulunda okutmak istemesindeki neden; İngilizce öğrenmesini istemesiydi. Çünkü İngilizce revaçta olan bir dildi ve bu dili bilmek aranan bir özellikti. Amerikan lisesindeki öğretmeni İncelâ Efendî'nin disiplini ve öğrencileri korkutması ona daha sonra *لـيـحـرـلـا دنـع* adlı eserine koyacağı *عـابـر غـلا* adlı hikâyesini yazdırmıştır (el-Kîlânî, 1985). Yazarın küçük yaşlarda siyasete ilgisi vardı. Daha lisedeyken 1948 yılında İhvânü'l Müslimîn gurubuna katılmıştır (el-Kîlânî, 1985). 1949 yılında İhvân grubunun dergisine ilk kasedesi 'Beyne Eydinâ' adlı kasedesi yayınlanmıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere yazar edebî eser üretmeye küçük yaşlarda başlamıştır. 1950'de Tantâ'da liseyi bitirmiş, ilk eseri Nahve'l 'Ulâ adlı şiir kitabını 1950 yılında lise öğrencisiyken kendisi bastırılmıştır. Yazmış olduğu bu şiirler vatani, dini ve duygusal şiirlerdir. Daha sonra üniversitedeyken köy halkı ve köy halkının ahlakından etkilendiği hikâyeler yazmış ve özellikle köyü Şarşâba'daki âlimlerin fikirlerini ortaya koymak için yazdığı hikâyeler olduğunu belirtmiştir. 1952 yılında Kahire'deki o dönemdeki adıyla 1. Faruk Üniversitesi Tıp fakültesine kayıt olmuştur (Tasa, 2004). Yazar, üniversitede lisede olduğu gibi İhvân grubu faaliyetlerine aktif bir şekilde katılmaya devam etmiştir. Kîlânî, haksızlık karşısında eli kolu bağlı olmaktan hoşlanmayan bir şahıstı. İhvânü'l-Müslimîn grubuna dâhil olduktan sonra köyü Şarşâba'daki mescitlere gidip hâlihazırdaki zulmün giderilmesi için insanları uyarmış, bu durumdan kurtulmanın tek yolunun da Kur'an ve sünnet yolu olduğunu vurgulamıştır. Tıp fakültesi ikinci sınıfta iken üniversite Suriye ve Filistin'e gezi düzenlemiştir. Bu gezide yazar bu iki ülkenin ekonomik sıkıntı içerisinde olduklarını görmüş, Filistinli Müslümanların Yahudilere göre teknik açıdan geri olduklarını ve eskiye duyulan özlemi gözlemlemiştir ve bu durumu / Omar Yazharu Fi Kuds adlı romanına yansıtmıştır (el-Kîlânî, 1985.). Üniversite öğrenimi boyunca alanı olan tıbbın dışında edebiyat, siyaset ve felsefe alanında da birçok eser okumuştur. İngilizce bilmesi, kendisine batı eserlerini yakından takip etme şansı tanımıştır. Nitekim İslamî edebiyat ile batı edebiyatını karşılaştırmasında batı edebiyat tarihine hâkim olduğunu görmekteyiz. *تـيـجـدالـا بـهـانـمـلـا و تـيـجـمـالـسـالـا* /el-İslamîyye ve'l-Mezâhibu'l-Edebiyye adlı eserinde Amerikalı edebiyatçı Norman Mailer'in dünya edebiyatına bağlılık konusunda alıntılar yapmıştır. Eserinde Fransız düşünür ve yazar Sartre'ın, Rus edebiyatçı ve düşünürlerden Tolstoy, Dostoyevski, Maksim Gorki gibi edebiyatçıların düşüncelerine yer vermiştir (el-Kîlânî, 1994). Yazar bu eserle ilgili olarak bu eserin, İslamî edebiyat hakkında bazı fikirlerini içerdiğinden, gerçek İslami tasavvur çerçevesinde şiirler, hikâyeler üretmemesini sağladığını belirtmiştir. Aynı dönemde / et-Ṭarîk ila İttihâdî'l-İslamî adlı eserini yazmış

ve bu eser Daru'n-Nûr yayınevinde yayınlanmıştır. Fakat Mısır ve Mısır dışında yazdığı makaleler nedeniyle Mısır'da yayınlanmasına izin verilmemiştir. 1954 yılında İhvânü'l-Müslimîn grubuna üye olduğu için hapisaneye girmiş ve eğitim hayatı yarıda kalmıştır (el-Kılânî, 1994). İhvânü'l-Müslimîn grubunun önde gelen şahsiyetleri tutuklandığında, (bu dönemlerde bütün bu haksızlıklar ve zulme şahit olduktan sonra) yazar siyaset için şöyle demiştir: "Anladım ki siyasetin ne dini ne de vicdanı var"(el-Kılânî, 1985). On yıl mahkûmiyet cezası ile birlikte ağır işçiliğe mahkûm edilmiş, işkenceye maruz kalmış ve arkadaşlarına yapılan işkenceye şahit olmuştur (el-Kılânî, 1985). Yaşadığı olaylardan esinlenerek siyasî hükümlülere yapılan işkenceyi konu alan hikâyeler yazmıştır. Hapishanede Muna, el-Mesâ adlı kısa hikâyelerini, Leyl ve Kudbân adlı romanını, et-Tariḫ ile İttîâdi'l İslamî, el-İslamîyye ve'l-Mezahibu'l Edebîyye adlı eserini, Misak'a eleştiri ve asıl adı Ḥavatiru Secîn fi İ'dil Umm olan, ancak el-Umm olarak değiştirilen kasidesini yazmıştır (el-Kılânî, 2006). Hapishanede uzun yıllar kalacakları için İhvânü'l-Müslimîn grubundan arkadaşlarıyla hapishanede birtakım değişiklikler yapmaya karar vermişlerdir. Bu değişiklikleri gerçekleştirmek için bir takım kararlar almışlardır. Aldıkları kararlar şunlardır: Hapishane koşullarının birinin kendilerine ayrılması, ayırdıkları koşulların odalarından birinin kütüphane yapılması, ailelerinden, yasaklı olmayan kitapların istenilmesi ve bunun için güvenilir birinin görevli tayin edilmesi içlerinden birini sözcü olarak seçmek, fıkıh, tefsir, hadis, sosyoloji, psikoloji, siyaset gibi dersler düzenlemek, mahkûmların yakınlarından gelen parayla fon oluşturmak gibi... (el-Kılânî, 1985).

Buradan da anlaşılacağı gibi yazar ve dâhil olduğu İhvânü'l-Müslimîn grubu her koşulda haklarını koruyup, buldukları ortamı islah etmeye çalışmışlardır. Yazar yaklaşık bir sene sonra sağlık nedeniyle serbest bırakılmış, böylece yarıda kalan eğitimini sürdürebilme imkânı bulmuştur (el-Kılânî, 1985). Hapis hayatı yazarı kötü etkilemiştir. 1959 yılında Tıp fakültesinden diplomasını almış, uzmanlığını cerrahlık üzerine yapmış ve doktor olarak göreve başlamıştır. Yazar, sadece edebî alanda değil, felsefe ve kendi alanı olan tıp alanında da yazılar yazmıştır. Tıp fakültesinin senelik çıkardığı dergiye yazar olarak kendisini seçmiştir. Cerrahlık uzmanlığını tamamladıktan sonra karısı ve çocuklarıyla zorunlu hizmetini yapmak üzere köyü Şarşâba'ya gitmiştir. Köyünde kaldığı süre zarfında نوقرتحي نيدلا adlı eserini yazmış ve köydeki görevi sırasındaki tecrübelerini yansıtmıştır (el-Kılânî, 1994).

Necip el-Kılânî, Necip Mahfuz'un başkanlığındaki شيفارحل el-Harâfiş ve بكتكلا داحتا ittihadu'l Kutup'un da içinde bulunduğu birçok edebi kulübe üyeydi ve bu kulüplerin toplantılarına düzenli olarak katılıyordu. 1961–1962 yıllarında el-Yevmu'l-Mev'ud ve et-Tariḫu't-Ṭavil adlı eserleri hakkında konuşmak üzere devlet okullarından birçok davet almış ve bu okullarda konuşmalar yapmıştır (el-Kılânî, 1994).

1963 yılında el-Yevmu'l-Mev'ud adlı eserinin filmi çekilmiştir. Ayrıca bu eser 1973 yılında radyoda dizi hâlinde yayınlanmıştır. Fi'z-Zâlâm adlı eseri de 1959–1965 yılında Mısır radyosunda dizi olarak yayınlanmıştır

Yazarın oğlu rahatsızlandığında, oğlunun durumundan etkilenecek Hikâyâtü't-Ṭabib adlı kitabını ضيبالال فطعمل / el-Mi'tafu'l-Ebyad ve نيفانل / en-Nafize adlı hikâyelerini yazdı. Bu hikâyelerde, oğlunu, hastaların acılarının görülmesini sağlayan bir pencere olarak görmüştür (el-Kılânî, 1994).

1965 yılında Üstad Yusuf Sibaî'nin Filistinlilere destek vermek amacıyla Gazze'ye düzenlediği geziye katılmıştır. Bu geziye sanat ve edebiyat alanından birçok kişi gelmiştir. Orada mültecilerin Arap ülkelerine duydukları güvenin sarsıldığını görmüştür. Ardu'l-Enbiyâ, 'Omer Yazharu fi Ḳuds, Demun Lifaḫiru sahyûn adlı romanları, Inde'l Rahîl'in bazı kısa hikâyelerini, et-Tariḫu't-Ṭavil ve Ramaḍanu'l-'Abur romanlarının bir kısmını, Filistin'e yaptığı gezilerde elde ettiği bilgiler neticesinde ortaya çıkmıştır (el-Kılânî, 1994).

5 Ağustos 1967'de İsraililerin açtığı savaş herkes gibi Necib ve ailesini de etkilemişti. Hezimetle sonuçlanan savaş sonunda hayal kırıklığı yaşanmaktadır. Bu sıralarda yazar 'Rihletun ilâllah' adlı eserini yazmıştır. Savaştan sonra 1967 yılında yurtdışına çıkmak için alamadığı izni 1968'de almış ve Kuveyt'e gitmiştir. Oradan Birleşik Arap Emirlikleri'ne gitmiş, doktorluk görevini orada sürdürmüştür (el-Kılânî, 1994). Yazar yaşadığı tecrübeler dolayısıyla Mısır'da düşünce özgürlüğünün olmadığını savunmuş ve dönemin başkanını saygısızlıkla suçlamıştır.

el-Kılânî'nin eserleri, sadece kendi ülkesinde sınırlı kalmamış, eserleri İngilizce, Fransızca, Türkçe, Rusça, Farsça, Çince, ve İtalyanca gibi dillere çevrilmiş ve bu sayede ünü dünyanın büyük bir bölümüne yayılmıştır.

Bütün hayatı mücadele ve direnişle geçen yazar hayatının son günlerinde ölümcül bir hastalığa yakalanmış ve 1995 yılında vefat etmiş, cenazesi Mısır'a defnedilmiştir (en-Nedvî, 2005).

El-Kılânî'nin Edebi Yönü

Yazılarında yetenekli, anlatım sanatlarını iyi kullanan usta bir kalem olan, insanî ve İslamî değerlere; iyilik, erdem ve hoşgörüye davet eden biri olan Kılânî, kuvvetli bir üsluba sahip ve okuyucunun zevkle takip edeceği bir yöntem kullanmaktadır. Bu kuvvetli üslup yazarın Arap edebiyatı konusunda derin bir kültüre sahip olduğunu gösterir. Yazar, eserlerinde oldukça sade bir dil kullanmıştır. Edebiyat hakkında fazla bilgi sahibi olmayan kişilerin bile rahatlıkla anlayabileceği, zevk alarak takip edeceği akıcı bir üslubu vardır. Özellikle hikâye ve romanlarında betimleme ve tasviri çok iyi kullanarak okuyucunun hayal dünyasına hitap etmektedir. Eserlerinin büyük bir bölümünü fasih Arapça ile yazmış, çok az olmakla beraber eserlerinde lehçe de kullanılmıştır (el-Kılânî, 1994). Edebî dilin lehçe olması gerektiği görüşüne şiddetle karşı çıkmış ve bu düşüncelerin Kur'an-ı Kerim ve İslam düşmanları tarafından ortaya atılan düşünceler olduğunu belirtmiştir. Eserleri mesaj içerikli eserler olduğu için vermek istediği mesajı semboller kullanarak vermeye çalışmıştır. Açıklama yerine göndermeler yapmayı tercih etmiştir.

Yazar, romanlarında abartıdan uzaklaşmış, tasvire yoğunlaşmış, okuyucu ve metin arasındaki etkileşime gönderme yapmıştır. Eserlerindeki ayrıntılı tasviri ancak bölümleri dikkatlice incelediğimizde farkına varmak mümkündür. Fakat yazarın, karakterleri veya olaylardaki merkezi tasviri, eserin ayrıntısında ve genelinde ahenkli bir şekilde sunduğunu görürüz. Yazarın dili basit ama bayağılıktan uzak, ahenkli bir dildir. Bazen tasvirlerinde bazı lehçe (halk Arapçası) terimleri kullandığı görülmektedir.

Yazarın eserlerinde az da olsa nahiv hatalarının var olduğu eleştirmenler tarafından ifade edilmiştir. Dr. Cabir Kamiha el-Vaki'yyetu'l-İslam fî Rivayâtu Necib el-Kîlânî adlı eserinde konuyla ilgili olarak قالى خاد قالى نكف yerine قالى نكف olması gerektiği örneğini vermiştir. Çünkü lakinenin ismi mansuptur.

Yazar Kur'an-ı Kerim ayetlerini yazılarında karşı tarafı ikna ve fikirlerine destek olması için kullanır. Bunun yanı sıra yazılarında hadislere, sahabe ve lider sözlerine, şiirlere, mesel ve hikmetli sözlere gazete makalelerine yer verir.

Edebî eserlerde mizah edebiyatının kullanılması konusunda herhangi bir beis görmeyip, Peygamber Efendimizin de doğru olmak kaydıyla mizah yaptığını örnek olarak göstermiştir. Yapılan mizahın sorun çözücü ve doğru olması gerektiğini vurgulamıştır (el-Kîlânî, 1987).

Yazarın romanlarını dört türe ayırmak mümkündür. Birinci tür gerçek hayattan alınmış romanlarıdır. Bu tür romanlarında yazar insanların kaygılarını, toplumun hastalıklı yönlerini gözler önüne sermektedir. Bu türe örnek olarak yazmış olduğu romanları şunlardır: et-Ṭarîku't-Ṭavîl (Uzun Yol), er-Rebiu'l-Âsîf (Esen Bahar), Ellezine Yahterîkûn (Yananlar), F'iz-Zâlâm (Karanlıkta), 'Azrau'l-Ḳarye (Yaban Gülü), Hamâmetu's-Selâm (Barış Güvercini), Ṭâlâi'u'l-Fecr (Doğan Güneş), İbtisâmetun fî Ḳalbi Şeyṭân (Şeytanın Kalbindeki Güllümseme), Leyl ve Kudbân (Gece ve Demir Parmaklık), Hikâyetu Cadâllah (Cadallah'ın Hikâyesi). İkinci türde ise yazarın tarihi romanları yer almaktadır. Bu romanlar Peygamber Efendimizin siretini, genel olarak İslam tarihini içermektedir. Bu romanlarıyla yazar eski medeniyetlerden örnek şahsiyetleri veriyor, hayatın çeşitli yönlerinde atalarının cihadını gözlemliyor, bazen de ümmeti umutsuzluğa, başarısızlığa iten yönleri tedavi ediyor ve yeni nesillere umut tohumları ekmektedir. Yazarın tarihi romanları: Nurullah (İlahi Nur), Ḳatilu Hamza (Hamza'nın Katili), Ardu'l-Enbiyâ (Peygamberler Diyarı Demun li-Faṭîru Sihyon (Yahudinin Kanlı Böreği), Mevakibu'l Ahrâr (Hürlerin Kafileleri), el-Yevmu'l Mev'ud (Vaat Günü), Nidâu Hâlid (Hâlid'in Nidası), Ardu'l-Eşvâḳ (Özlenen Topraklar), Ra'su's-Şeyṭân (Şeytanın Başı), Omar Yazharu fî Ḳuds'dur (Ömer Kudüs'te). Üçüncü türde yazar romanlarında Arap toprakları dışındaki Müslümanların içinde buldukları kötü şartları dile getirmektedir. Leyâlî Türkistan (Türkistan Geceleri), ez-Zîllu'l Esved (Kara Gölge), 'Azrâu Cakârta (Cakartalı Kız), Amaliḳātu's-Şimal (Kuzey Kahramanları) bu tür romana örnek verilebilecek en önemli eserlerdir. Yazarın yazdığı roman türlerinden dördüncüsü Realist İslamî roman türü olarak tanımlanabilir. Yazar bu tür romanlarında sosyal sorunlara yer vermiştir. Toplum içindeki noksanlıkları, insanların maruz kaldıkları haksızlıkları işlemiştir. Yazar, sosyal unsurları ve günlük hayatı merkeze alır. Ayrıca satırları arasında yeni neslin olaylara bakış açısını, hürriyet, adalet ve refah kavramlarındaki konumunu ortaya koyar. Bu türe örnek olabilecek önemli romanları: 'İtirafat 'Abdu'l-Mütecellî (Abdulmutecelli'nin İtirafı), İmraetu-'Abdi'l-Mütecellî (Abdulmutecelli'nin Kadını), Ḳadiyyetu Ebi'l-Futûh eş-Şarkâvî (Ebu'l-Futûh eş-Şarkavî Olayı), Meliketu 'İneb'dir (Üzüm Melikesi) (el-Kâud, 1996).

Yazar, mekân olarak aşına olduğu yerleri seçmiştir. Böylece okuyucuda o mekânda yaşamış hissi uyandırmıştır. Kîlânî'nin romanlarında zulmün, kahrın, fesadın sembolü şehirdir. Bunun için köy şehrin karşısındadır. Köy emin, güvenli bir yer iken şehir her türlü fitnenin bulunduğu yerdir. Yazarın romanlarında olay, kısıtlı bir zaman içerisinde geçer. Yazar günün canlı sorunlarını edebî, sanatsal bir dille yansıtır. Romanlarındaki zaman genel olarak aynı dönemi anlatmakla beraber, nadir de olsa geriye dönüşler görülebilir. Bu geriye dönüşlerde geçmiş zaman ile şimdiki zamanın karşılaştırılmasını yaptığını görebiliriz (el-Kâud, 1996).

Yazarın romanlarında hürriyet konusu sık sık işlenmiştir, bunun nedeni hürriyete vermiş olduğu önemden kaynaklanmaktadır. Romanlarında kötülük köklüdür ve bu kötülük geçmişe dayanır. Örneğin Ḳadiyyetu Ebi'l-Futûh eş-Şarkâvî (Ebu'l-Futûh eş-Şarkavi Olayı) 2. Dünya Savaşı yıllarında geçer.

Necib el-Kîlânî'nin romanları toplumdaki yeni olgular ve cüzi gerçeklikle doludur. Hikâyâtu Cadâllah, Et-Ṭarîku't-Ṭavîl romanlarındaki konular buna örnektir. Yazar eserlerinde hükümeti yeren ifadeler kullanmıştır (el-Kîlânî, 2006). Yazarın romanlarında kendi hayatından izlere rastlandığı görülmektedir (el-Kîlânî, 1994).

Verdiği eser sayısı ve çeşitliliği açısından çağdaş İslamî edebiyatçıların önde gelenlerinden biri olan Kîlânî'nin kitapları incelendiğinde, Müslüman milletlerin ve İslam dünyasının sorunlarıyla ilgilendiği ortaya çıkmaktadır. Yazar, İslamiyet'in sanatla iç içe olması gerektiğini "sanat dinin oğludur" sözüyle açıklamıştır. Bununla ilgili olarak Necib Mahfuz yazar için "*Necib el-Kîlânî edebiyat dünyasında önemli bir yer işgal eden, güçlü bakış açısı ve eleştirel yönü olan bir edebiyatçıdır, hikâye ve romanları İslamî bir bakış tarzı arz eder.*" demiştir.

Aynı zamanda Kîlânî, İslamî edebiyatla ilgili görüşlerini şu şekilde açıklamıştır: 'Sanat, dinin kolları arasında doğmuştur ve din, sanatın bazı hedeflerini içermektedir. Bu bağlantı üç şekilde ispatlanır:

Birincisi: Din insanda fitrat olarak bulunur

İkincisi: Din hayatın gerçekleriyle bağlantılı ve hayatın tüm canlılığını içine alır.

Üçüncüsü: Din her sanatın içinde bulunması gereken felsefe esaslarını barındırır (el-Kîlânî, 1987).

Yazar, dinin yaşamın bir parçası olduğu için sanatta da yer alması gerektiğini savunmuş, buna delil olarak da şunları söylemiştir: İlk olarak din olgusu insanın fitratında olduğu için kişinin düşüncelerine etki eder. İkincisi, dinin ilkeleri kişinin hayatıyla ilişkilidir ve ayrılmaz bir bütündür. Üçüncü olarak, din hayatın üslubunu, ilkesini oluşturur. Son olarak, dinin sanatla buluşması, aynı hedefe hizmet etmeleri sonucudur. Din ve sanat birbirleriyle bağdaşmadığı düşünülse bile, sanatın dine hizmet için kullanılması hâlinde, birbiriyle örtüşmektedir. (el-Kîlânî, 2000.). İslamî edebiyatla ilgili yazmış olduğu adlı eseri için; "*Bu eser, doğru İslam tasavvuru çerçevesinde şiirler ve hikâyeler yazmamı sağladı*" (el-Kîlânî, 1994) demiştir. Bundan dolayı İslam akidesinin edebiyatımızı harekete geçirmesi gerektiğini düşünmüştür (el-Kîlânî, 2000).

Yazar, İslamî gerçekçilik mefhumunu tanıtmak için önemli çaba sarf etmiş ve el- Mezâhibu'l-Edebîyye ve'l-İslamîyye ve Medḥal ilel-edebî'l-İslamî adlı eserlerinde din ve edebiyat arasındaki ilişkiyi açıklamıştır (el-Kâud, 1996).

Yazarın, İslam ve Arap tarihindeki önemli hadiseleri İslamî çerçeve içerisinde işlediği görülmektedir. İslamî edebiyatla ilgili düşünceleri doğrultusunda yazar, İslamî edebiyatın özelliklerini şu şekilde tanımlamaktadır: Edebî eserde estetiğin aranan bir özellik olduğunu, fakat İslamî edebiyatın ilk hedefi olan hakikatin ortaya çıkmasını sağlayan unsurların eseri daha güçlü kılacağı görüşündedir (el-Kılânî, 1994).

Yazarın İslamî edebiyatla ilgili düşüncelerinden bahsettikten sonra, İslamî ediple ilgili görüşlerini de beyan etmek gerekmektedir. Bu konudaki görüşlerini şu şekilde özetlemek mümkündür: Müslüman edebiyatçının kendi değerleri konusunda ısrarlı olması, modern asırda sapkınlarla mücadeleden yılmaması, insana İslam tasavvurunda baktığı için prensiplerine bağlı kalması gerektiği görüşündedir. İslamî edebiyatçının çağa düşman olması veya bir önceki çağa sığınması gibi bir durumun söz konusu olmaması gerektiğini vurgulamış, bu konuyla alakalı "*İslamî edebiyatçı tarihi bir konuyu ele alırken modern edebiyattan toplumun karşılaştığı olgulardan kaçması mümkün olamaz*" (ElÜ, h.1416), demiştir. Eserin sabit anlatımla yürütmesi gerekir savına da karşı çıkmakta, İslamî edebiyatın yeniliklere açık olması gerektiği görüşünü savunmaktadır. Aynı zamanda İslamî edebiyatın Kur'an gölgesinde geliştiğini, Müslüman edibin İslam'a karşı sorumluluğu olduğunu, fakat bu durumun güzellik ve sanat yönünü göz ardı ettiği anlamına gelmediğini ifade etmiş, İslamî edebiyatı davetin en esaslı vasıtası olarak görmüştür (Nar, 1988). Bu fikirler doğrultusunda et-Şarik ile İttihadi'l-İslamî adlı eserinin dördüncü bölümünde Müslüman kalemleri ve medyayı Müslüman âlimlerle irtibata geçmeye ve birliğe davet etmiştir (el-Kılânî, 1962).

Müslüman edibin eserlerinin birbirinin tekrarı olmaması gerektiğini savunur, sürekli araştırma yapması ve yeni şekiller, tasvirler bulmasının doğru olacağı görüşüne sahiptir. Bununla alakalı olarak 'İslamî edebiyat kendini yinelemez' demiştir (el-Kılânî, 1971).

Yazar, edebiyatçıları büyük edip ve tüccar edip olarak ikiye ayırmış, büyük edip ile tüccar edip arasındaki farkı şöyle açıklamıştır: '*Büyük edip yaşadığı toplumu etkileyen güçlü kişidir. Tüccar edip ise kendi iradesini halkın iradesinde eriten kişidir.*' (el-Kılânî, 1994).

Müslüman edibin edebî eser oluşturmasıyla ilgili olarak, edebî eserlerin sadece sanat kaygısı taşınarak oluşturulmaması gerektiğini, toplumdaki problemlerin çözümüne katkı sağlaması için mesaj kaygısı taşıması gerektiğine inanmaktadır (el-Kılânî, 1987).

Yazar, karşı cins münasebetlerini konu edinme konusunda edebiyatçının bir sınır çerçevesinde bu konuya eserinde yer verebileceğini savunur. Örneğin Kur'an-ı Kerim'deki Hz. Yusuf kıssasında olduğu gibi... Bu konuyla ilgili Ra'su's-Şeytan, en-Nidâu'l- Hâlid ve er-Reb'u'l-'Âsif gibi birtakım romanlarında İslâmî terbiye sınırlarını aşmakla itham edilmiştir. el-Kılânî bu konuda: "Bizim karşı cins konusundaki görüşümüz, her şeyin bir edep dairesinde açıkça işlenmesi sır ve gizlilik kalmaması tarzındadır" diyerek kendisini savunmaktadır (Nar, 2002). Nitekim Leyl ve Kudbân adlı eserinde İnyet Hanım ile Faris arasında yaşanan gayr-ı meşru ilişkiyi konu edinmiş ve aralarındaki ilişkiyi açık bir şekilde tasvir etmiştir.

Edebî ürünlerle ilgili olarak Kılânî, edebiyatçıların, eleştiri, tarih araştırma, makale gibi yeni edebî ürünlerde noksan olduklarını ve bu ürünlere eğilmeleri gerektiğini, kendisinin de bu türlere kapısının açık olduğunu söylemiştir (Tahir, h.1416).

Din, edebiyat ve sanat arasında çıkarılan asılsız husumet konusunda ise bu fikri öne sürenleri İslam düşmanı veya İslam şeriatını anlamayan insanlar olarak görmüştür. İslam'ın sanatla savaştığını aksine sanata teşvik ettiğini söylemiştir.

Yazar, edebiyatın çocuk eğitiminde de kullanılması görüşündedir. Çocuğun eğitiminde hikâye, tiyatro, kaside, şiir gibi edebî türlerin etkili olduğunu savunmuş, çocuk din ile ilgili anlatılan hikâyeyi anlamaz savına karşı çıkmıştır. Siret, şiir, nesir kitaplarının çocuk eğitiminin bir uygulaması olarak görmüştür. Buna örnek olarak İbn-i Mucaffa'nın (143/760) Kelile ve Dimne'sini göstererek, bu eserin sadece büyüklere değil küçüklere de hitap ettiğini açıklamıştır. Çocuk edebiyatını oluştururken eğitimcilerin, pedagoğların yöntemlerinin göz ardı edilmemesi gerektiği kanaatinde. Kullanılan dilin de akıcı, unutmayı en aza indirgeyecek bir dil olması gerektiğini söyler.

Necib el-Kılânî'nin 20. Yüzyıla Etkisi

1931 yılı doğumlu olan yazar, Abdurrâhman Şarkâvî (ö. 1987), Yusuf Sibaî (ö. 1973), Fethi Ğânim (ö. 1999), Necib Surûr (ö. 1978) gibi ediplerle aynı nesildendir. Bu dönem Arap hikâye ve romanın gelişmesindeki kök salma dönemi diye isimlendirilen, zirve kabul edilen son dönemdir. Bu dönem ile daha önceki dönemler arasına ara bir zaman dilimi girmiştir. Otuzlu yıllar Arap roman ve hikâyeciliğinin oluşum döneminin sonu, kendi temellerini atma döneminin başlangıcı olmuştur. Arap hikâye ve romancılığı daha önceki dönemlerde görülmeyen çeşitli etkenler neticesinde yeni yönelişleri tercih etmiştir.

1911 yılında doğan Necib Mahfuz (ö. 2006) ve döneminin edipleriyle ortak olaylar yaşandığı için bu nesil ve yazarın nesli arasında bir ilişki söz konusudur. 1952 devrimi hem Kılânî hem de Mahfuz dönemini etkilemiştir. Devrim her iki neslin eserine ve düşünce tarzına etki etmiştir. Bu dönem edipleri devrim öncesini ve sonrasını karşılaştıran eserler vermişlerdir. Kılânî'nin, er-Rebiu'l 'Âsif'ı, Yusuf Sibaî'nin Romansi'si, Yusuf İdrîs'in (ö. 1991) el-Haram'ı, Abdurrâhman Şarkâvî'nin el-'Ard adlı eseri buna örnek olarak gösterilebilir. Fakat daha sonra Mahfuz dönemi ve Kılânî dönemi birbirinden ayrılmış, Kılânî ve döneminin edipleri yeni yöneliş ve yöntemlere ağırlık vermişlerdir.

Bu yazarlara "Akademisyenlerin Nesli" denilmiştir. Bunların her birisi üniversite mezunudur. Necib el- Kılânî tıp fakültesi, Abdulhâmid Cûde es-Sahhâr (ö. 1974) İktisat Fakültesi, Yusuf es-Sibaî Harp Akademisi ve bu dönem romanın zirvesi Necib Mahfuz Edebiyat Fakültesi mezunudur. Bu romancıların çalışmalarında dikkatleri çeken en önemli nokta, daha önceki dönemlerde görülen sanatsal kusurlardan azami derecede kurtulmalarıdır. Batı kültürü karşısında hayranlıktan, süzgeçten geçirmeksizin, herhangi bir usul belirlemeksizin batıdan ne gelirse gelsin kabul etme alışkanlığından uzak durmuşlardır.

İsrail karşısındaki 1967 yenilgisi roman ve hikâye alanında çokça gelişme göstermesine vesile olmuştur. Yazarında içinde bulunduğu Necib Mahfuz'dan sonra yetişmiş yeni romancılar, içerik açısından Arap toplumlarında cereyan eden olayları, değişimleri mahalli oluşlarına önem vermeksizin anlamaya, işlemeye çalışmışlardır. Bu yazarlar, hürriyet, özgürlük, siyaset, ulusal ve milli aidiyet, Filistin sorunu, sınıfsal çatışma gibi ortak konuları ve orunları ele almışlardır.

Kılânî ve aynı dönemde yaşayan yazarlar milleti yabancı kuvvetlerden korumada oldukça önemli gördükleri tarihi romanlara eğilmişlerdir. Edebiyatın toplumdaki kanayan yaralara parmak basması gerektiğini düşünüyorlardı.

Kılânî ve nesli, eserlerinde bir sonraki nesilde kullanılan karmaşık edebî yöntemler kullanıyorlardı. O dönemde yaygın düşünce olan toplumu şekillendirme düşüncesi Kılânî'de de görülüyordu. Kılânî, eserlerinde toplumdaki haksızlıkları, bozuk olan yönleri tedavi etmeyi hedeflemişti. Fakat roman türlerinin çokluğu bakımından neslinden ayrılıyordu.

et-Ṭarîk't-Ṭavîl, Ṭâlâiu'l-Fecr, Ḳâtilu Hamza, Nurullah gibi tarihi romanlar kaleme alması, 'Azrau Cakârta, Leyâlî Türkistan gibi kendi memleketi dışındaki Müslümanların durumunu anlatan eserlerinin mevcut olması, (Ebu Ahmed, h.1416,) farklı roman türlerinden eserler yazdığına örnektir.

Yazar İslâm'ın bazı prensiplerini nasihat, hitap gibi yöntemlerini kullanmayıp, vermek istediği mesajı ima yoluyla vermeyi seçmiştir. Örneğin yalan konusunu ele alırsak, yalancı bir şahsı başkahraman olarak seçer, hikâyenin sonunda ilahi adalet tecelli eder, hak yerine gelir ve yalancı zelil olur.

Kılânî, İslami edebiyatın öncülüğünü Muhammet İkbâl'in öncülük ettiğini ve döneminde onun gibi kimsenin olmadığını düşünür.

Yazar, tarihten esinlenmeyi, okuyucunun halkın İslâm düşmanlarına karşı daha uyanık olmalarını sağlamak, tarihî mirasına sahip çıkan daha ileri devlet olmalarını sağlamak için işlemiştir.

Neslindeki ediplerden farklı olarak İslâmî edebiyatın dünyanın her köşesindeki Müslümanları kuşatması gerektiğini düşünür. Bunun için sadece kendi memleketindeki Müslümanların sorunlarına değil, kendi memleketi dışındaki Müslümanların sorunlarına da değinir. 'Azrau Cakârta, Leyâlî Türkistan romanları bunun açık delilidir. Fakat dönemin ünlü edipleri Necib Mahfuz, Yusuf Sıbaî, İhsan Abdulkûddus, eserlerinde sadece kendi çevreleri veya kendi ülkeleriyle sınırlı kalmışlardır (Hüseyn, h.1416).

Sonuç

Mısır'ın batı sömürgesi altında olduğu ve İslami düşünce ve yaşayıştan uzak bir dönemde doğan Necîb el-Kılânî küçüklüğünden beri ülkesinde yaşanan haksızlık ve İslâm düşmanlığına karşı sessiz kalmamış ve bu durumu düzeltmek için çalışmayı görev edinmiş entelektüel bir şahsiyettir. Kendisini İslami bir edebiyatçı olarak tanımlamış ve eserleriyle çocukları ve gençleri doğru yönlendirmeyi hedeflemiştir.

Hayatı boyunca bu amaç uğruna çabalayan Necîb el-Kılânî, verdiği eser sayısı ve çeşitliliği açısından çağdaş İslâmî edebiyatçıların önde gelenlerindedir. Öykü, roman, şiir, eleştiri, fikir ve tıp alanlarında 70'den fazla eser vermiştir. Anlatım sanatlarını iyi kullanan usta bir kalem, insanî ve İslâmî değerlerden iyilik, erdem ve hoşgörüye davet eden biridir. Yazarın kitapları incelendiğinde, Müslüman milletlerin ve İslâm dünyasının sorunlarıyla ilgilendiği görülmektedir. Bu özelliklerinden dolayı el-Kılânî 20. yüzyıl Arap edebiyatında önemli bir yer işgal etmektedir. Özellikle kendi ülkesi dışındaki Müslümanların da sorunlarıyla ilgilenmesi bakımından dönemindeki diğer ediplerden ayrılmaktadır.

Yazar birçok ödül almıştır. Aldığı ödüller arasında et-Ṭarîku't Tavîl romanıyla Eğitim Bakanlığı birincilik ödülünü (1957), roman ve kısa hikâye ödülünü (1958), Nâdi'l-kıssa'dan kısa hikâye dalında Tâhâ Hüseyn altın madalya ödülünü (1959), el-Yevmü'l-mev'ûd romanıyla Edebiyat ve Sanatlar Yüksek Konseyi ödülünü (1960), Ḳâtilü Hamza romanıyla Kahire Arap Dil Kurumu ödülünü (1972), Muhammed İkbâl'le ilgili eseri dolayısıyla Pakistan başkanından altın madalya ödülü (1978), Şevḳî fî Reḳbi'l-Ḥâlîdîn adlı eseriyle Eğitim Bakanlığı "terâcim ve siyer" dalındaki ödülü, roman dalında Fi'z-Zalâm romanıyla Eğitim Bakanlığı ödülünü (1961), el-Müctema'u'l-Marîz adlı eseriyle Eğitim Bakanlığı'ndan psikososyal inceleme dalında ödül almıştır.

El-Kılânî'nin eserleri İngilizce, Fransızca, Türkçe, Rusça, Farsça, Çince ve İtalyanca gibi dillere çevrilmiştir. Bu sayede romanları aracılığıyla vermek istediği mesajları dünyaya duyurmayı başarmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Declaration of Interests: The author declares that they have no competing interest.

Funding: The author declares that this study had received no financial support.

Kaynaklar

- 'A'mâl Necib el-Kılânî (1416). *Mecelletu'l-Edebi'l-İslâmî*. sy. 9–10.
 Bediz, D. (1951). Süveyş kanalının önemi. *A.Ü. DTCF Dergisi*, 19(3), 329-352.
 Brockelmann, C. (1966). Prof. Dr. Neşet Çağatay (Çev)., *İslâm ulusları ve devletleri tarihi*. TDK Yayınları.
 Ebu Ahmed, H. (1416). *Necib el-Kılânî Beyne Udebai'l-Asr*, *Mecelletu'l-Edebu'l-İslam*, 9–10.
 Ebu'l-Hasan en-Nedvî (2005). el-Edibu's-Şâiru'l-Mevhûb Necib el-Kılânî. *İslam Edebiyatı dergisi*. özel sayısı.
 Ed-Desûki, Ö. (1966). *Fi'l-Edebi'l-Hadîs*.

- El-Kîlânî, N. (1994). *Lemehât min Hayâtî*. c.V. Memleketu'r-Risale.
- El-Kîlânî, N. (1985). *Afaqu'l-Edebî'l-İslâmî*. yy.
- El-Kîlânî, N. (1985). *Lemehât min Hayâtî*. c.I. Memleketu'r-Risale.
- El-Kîlânî, N. (1985). *Lemehât min Hayâtî*. c.II. Memleketu'r-Risale.
- El-Kîlânî, N. (1994). *Lemehât min Hayâtî*. c.IV. Memleketu'r-Risale.
- Er, R. (1997). *Modern Mısır romanı*. Hece Yayınları.
- Hüseyn, A. (1416). Şûmuliyyetu fi Kışası Necib el-Kîlânî, Edebu'l-İslam, Mecelletu'l-Edebi'l-İslâmî, 9-10.
- Çâud, H. M. (1996). *el-Vaki'yyetu'l-İslâmî fi Rivâyâtu Necib el-Kîlânî*.
- Polat, İ. E. (2003). Mehcer edebîyatından iki örnek. *Nüşa Dergisi*, 9, 211-213.
- Şeblû, A. F. (1416). Vaqfe Ma' Kitab Tecrûbeti Zâtiye fi'l-Kışşati'l-İslâmîyye. *Mecelletu'l- Edebi'l-İslâmî*, 9-10.
- Tasa, M. (2004). 'Necib el-Kîlânî'nin Talâ'i'u'l-Fecr adlı Romanı. *Nüşa dergisi*.